

ALİ AKYILDIZ

Mazime

Aydın
ve Dindar
Bir Sultan

Table with 4 columns: No, Name, Rank, and Date. The table is partially obscured by the portrait and other documents.

No	Adı	Unvanı	Tarih
1
2
3
4
5

Giriş

Sultan Abdülaziz ile Hayranidil Kadın'ın ilk çocuğu olan Nazime Sultan'ın nasıl bir ortamda dünyaya geldiği ve harem Sultan Abdülaziz dönemindeki yapısı, incelenen konunun anlaşılmasına zemin hazırlayabilir. Topkapı Sarayı'nda haremi çevreleyen kalın duvarlar arasında yaşanan hayatın kuralları asırlar boyunca fazla bir değişikliğe uğramaksızın intikal ettiği 19. yüzyılda ciddi bir dönüşüm geçirir. Kuralları gayet sıkı olan haremden yaşananların genel itibariyle dışarıya sızdırılmamasına büyük bir özen gösterilirdi. Bu gizlilik ve mahremiyet İstanbul halkı da dahil olmak üzere yerli ve yabancı kamuoyunun merakını tahrik ettiği için özellikle yabancı seyyahlar haremlerle ilgili yüzyıllardır çeşitli senaryo, dedikodu ve fanteziler üretmişlerdir.

Harem bu sıkı ve kapalı yapısı ile kuralları II. Mahmud döneminden itibaren esnemeye ve buradaki yaşam yavaş yavaş dış dünyaya açılmaya başlar. II. Mahmud, kızlarının düğünlerini İstanbul halkının, taşra görevlilerinin ve yabancı sefirlerin davetli olduğu büyük ziyafet ve şenliklere dönüştürdüğü gibi, harem kadınlarının ferace giymelerine de izin verir. Dolayısıyla önceleri gizemli, esrarengiz ve tabir caizse kapalı bir

kutu olan harem yaşamı bu dönemden itibaren kamuoyunun gündemine gelmeye, haremi çevreleyen duvarları aşmaya ve saray kadınları da İstanbul sokaklarıyla mesire yerlerinde ve has bahçelerde daha fazla görünür olmaya başlar.

Sultan Abdülmecid döneminde ise babası II. Mahmud devrinde başlayan bu değişim ve dışa açılma süreci çok daha ileri boyutlara vardırılır. Annesi Bezmialem Valide Sultan, zevke ve kadınlara düşkün olduğu anlaşılan Sultan Abdülmecid'i bir dereceye kadar frenleyebilir. O dönemlere kadar kamuoyunun gündemine girmesine ve güncel dedikodulara malzeme olmasına asla izin verilmeyen saray kadınları, Bezmialem'in 1853'teki vefatından sonra yaşantıları ve piyasaya yaptıkları borçlarla yerli ve yabancı kamuoyunun gündemini meşgul etmeye ve özellikle de Kırım Savaşı yıllarından itibaren adları türlü rezaletlerle anılmaya başlar; Beyoğlu'nda yeni moda Avrupa ürünleri satan mağazalara aşırı derecede borçlanarak büyük bir israf furyasının içine dalarlar.

Sultan Abdülmecid'in ziyadesiyle düşkün olduğu ikbali Serfiraz Hanım başta olmak üzere, padişahın kadın ve kızlarının piyasaya aşırı derecede borçlanmaları ve İstanbul'un pek çok yerine köşk ve saraylar yaptırması neticesinde Hazine-i Hassa'nın borcu 1857'de 7,5 milyon liraya (352.500.000 \$) yükselerek neredeyse devletin genel bütçesinin seviyesine ulaşır. Sultan Abdülmecid, sorunun bu boyutlara varması üzerine 1858'de basın aracılığıyla bir emir yayımlayarak saray görevlilerine veresiye mal vermemeleri ve eğer verilerse kendilerine ödeme yapılmayacağı konularında kamuoyunu uyarır; ardından da sıkı tasarruf tedbirlerini devreye sokar. Bununla birlikte kısa bir süre sonra İngiltere'den dış borç

Cariye (Nurer Uğurlu, Padişah Kadınları, s. 12).

alınması üzerine söz konusu kısıtlamalar unutulmuş olur.¹ Öte yandan Sultan Abdülmecid'in saray görevlileri ve haremle ilgili olarak aldığı bir kararı bu şekilde basın aracılığıyla kamuoyuyla paylaşması, yüzyıllardır sürdürülen sarayın sınırlarının kamuoyu önünde tartışılmaması geleneğinin de sonu anlamına gelmektedir.

Sultan Abdülmecid'in zevk ve eğlence düşkünlüğü haremde cariyeye mevcudundan da anlaşılabilir. Nitekim Sultan Abdülmecid zamanı, Osmanlı harem tarihinde tespit edebildiğimiz en yüksek ikinci cariyeye sayısına ulaşıldığı bir dönemdir. Belirleyebildiğimiz en yüksek cariyeye sayısı 967 ile 1652 yılına, yani IV. Mehmed dönemine aittir. Bunu, 1845'teki 847 ve 1853'teki 896 sayısı ile Sultan Abdülmecid dönemi izler.² Öte yandan hem saray kadınlarının söz konusu israfları hem de sarayın sınırlarının artık aleni olarak kamuoyu önünde konuşulur olması, İstanbul halkının gözünde padişahın meşruiyetini tartışmalı bir hale getirir ve Sultan Abdülmecid'e göre daha muhafazakâr olduğu düşünülen şehzade Abdülaziz Efendi'nin ismi kamuoyunda telaffuz edilmeye başlar. Sultan Abdülmecid bunun üzerine bir yandan kardeşi Abdülaziz'in etrafındaki çemberi daha da daraltırken bir yandan da oğlu Murad Efendi'yi veliaht yapma çabası içerisine girer.

Sultan Abdülmecid'in veliaht değişikliği emelini gerçekleştirilmeden vefat etmesi üzerine tahta geçen Sultan Abdülaziz, gerçekten de kamuoyunun beklentisine uygun olarak iktidarının başlarında gayet mutedil davranarak saray

1 Ali Akyıldız, *Mümin ve Müsrif Bir Padişah Kızı Refia Sultan*, Kapı Yayınları, İstanbul 2015, s. 25-30.

2 Ali Akyıldız, *Haremde Padişahın Valide Sultan, Haremde Hayat ve Teşkilat*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 165-74.

harcamalarında ciddi bir tasarrufa gittiği gibi, harem mevcudunu da yaklaşık üçte bir oranında azaltır. Tahta geçmesinden iki ay sonraya ait 24 Ağustos 1861 tarihli bir deftere göre haremdeki cariye sayısı 587'dir. Bu gerçekten de yukarıda zikredilen 896 sayısına göre yaklaşık %35'lik bir azalmaya işaret eder. Ancak yeni padişah yerini sağlamaştırdıktan ve iktidara alıştıktan sonra ağabeyinin eleştirilen davranışlarının esiri olur, haremi neredeyse eski mevcudu ve ihtişamına ulaştırır, bu süreçte en büyük yardımı ise iktidarını gönüllü olarak paylaştığı annesi Pertevniyal Valide Sultan'dan alır. Nitekim 1863 yılı başlarına ait olan bir defterde harem mevcudunun 834'e yükselmiş olduğu görülür ki, bu sayı aşağı yukarı ağabeyinin eleştirilere konu olan harem mevcuduna denk düşmektedir.³ Dolayısıyla Sultan Abdülaziz hem kendisinin hem de kamuoyunun eleştirdiği Sultan Abdülmecid ile neredeyse aynı çizgiye gelmiş ve sonraki dönemde annesi Pertevniyal Valide Sultan'la birlikte benzer bir israf ve keyfiliğin öznesi olmuş olur.

Çalışmamızın esas konusunu oluşturan Sultan Abdülaziz'in kızı Nazime Sultan, babasının iktidarının ikinci, yani harem eski ihtişamının geri gelmiş olduğu bir dönemde dünyaya gözlerini açar. Bununla birlikte aşağıda da ifade edileceği üzere, hiçbir zaman bu dönemde haremde yaşanan aşırılıkların bir parçası olmadığı gibi, sakin ve mazbut bir hayat sürdürmeyi tercih eder.

3 A. Akyıldız, *Valide Sultan*, s. 174-75.

BİRİNCİ BÖLÜM

NAZİME SULTAN'IN HAYATI

Bu bölümde Sultan Abdülaziz'in kızı Nazime Sultan'ın doğumu, doğum münasebetiyle haremde yapılan harcamalar, aldığı eğitim, eş seçimi ve nişanlanması, nikâh ve düğün törenleri, çeyizi, özel günler, törenler ve protokoldeki yerleri gibi hayat serüveninin farklı dönemleri, mevcut belge ve verilerin ışığında incelenecektir.

NAZİME SULTAN'IN DOĞUMU

Padişah çocuklarının doğumu öteden beri bir kısmı sarayın içinde bir kısmı da dışında olmak üzere birtakım törenlerin yapılmasına vesile olurdu. Çocuğun doğumu öncelikle bir hatt-ı hümayun ile Bâbıâli'ye (hükümet) bildirilir ve doğum olayının kamuoyuyla paylaşılması istenirdi. Dönemine göre İstanbul'da ve taşrada toplar atılıp şenlikler ve geceleri de kamu ve sivil binaların önlerinde kandiller yakılarak şehrayinler yapılır; sadrazam, şeyhülislâm ve törene katılması uygun olan üst düzey bürokratlar huzura çıkıp padişahı tebrik eder; ayrıca, doğum olayına tarihler düşen dönemin şairleri

bir yandan bu hadiseyi ölümsüzleştirirken bir yandan da padişahın yüklü ihsan beklentisi içerisine girerlerdi.¹

Eski Saray'ın önceki padişahların eşleri, kızları ve cariyelerinin ikametgâhı olarak kullanıldığı II. Mahmud dönemine kadar valide sultan ve sadrazam adına Topkapı Sarayı haremine ayrı ayrı alaylar eşliğinde birer beşik gönderilmesi âdetti.² II. Mahmud'un yaptığı bazı düzenlemelerden sonra bu gelenek terkedilir. Özellikle şenlikler bağlamında söz konusu âdetlerin padişaha, döneme ve doğan çocuğun ilk çocuk veya şehzade ya da sultan olup olmamasına göre az ya da çok değişebildiğinin ifade edilmesi gerekir.

14 Şubat 1867 (9 Şevval 1283) tarihinde Dolmabahçe Sarayı'nda dünyaya gelen Nazime Sultan'ın doğum haberi gelenek olduğu üzere bir irade ile sadarete bildirilerek

مردود جاوید لریک
صلب باک حضرت شیما هیرده شوسکاد اوج نسبی ماه سوال الامتک لغور زنجی خیمه کجوسی بردنر معالی کبر دنیا کعبه اسمی نظیر سده تشریح بیله اولوغنده اسای و جهه سده
شادایا حضرت ملک اعدده و دادنه ایثار ایش شعله و ترنصردر بریدده امر دادله سیه حضرت خدیجه شیما سلطانده سینه سده بیله ایله اولوب امر و قیامه حضرت و اولور
۲

Nazime Sultan'ın doğduğunu Bâbiâlî'ye bildiren irade (BOA, İ.DH, 561/39065).

1 A. Akyıldız, *Refia Sultan*, s. 35-37.

2 A. Akyıldız, *Valide Sultan*, s. 226-29.

bu haberin kamuoyuyla paylaşılması istenir.³ Bu açık emre rağmen dönemin matbuatında yaptığımız araştırmalarda Nazime Sultan'ın doğum haberinin basın yoluyla kamuoyuna yansıtıldığına dair herhangi bir veriye rastlayamadığımızı belirtmemiz gerekir. Nazime Sultan'ın doğumunda normal olmayan diğer bir durum da sa-

ray uygulamalarına göre doğumun hemen Bâbiâli'ye bildirilmesi gerektiği halde bilemediğimiz bir nedenden ötürü sultanın doğumunun 37 gün geciktirildikten sonra hükümete haber verilmesidir.

Hayranidil Kadın, bu doğumdan yaklaşık 15 ay sonra, 30 Mayıs 1868 (7 Safer 1285) tarihinde Beylerbeyi Sarayı'nda ikinci çocuğu olan şehzade Abdülmecid Efendi'yi dünyaya getirir.⁴

Nazime Sultan'ın babası Sultan Abdülaziz'in Melkon Diratzouyan tarafından 1885'te yapılan portresi (Milli Saraylar Tablo Koleksiyonu, s. 446).

3 “Mâruz-ı çâker-i keminelere ki, Sulb-i pâk-i hazret-i şehinşâhiden işbu seksen üç senesi mah-ı Şevvali'l-mükerrerinin dokuzuncu Perşembe gecesi bir dühter-i meâli-güher dünyaya gelip isimleri Nazime Sultan tesmiye buyurulmuş olduğundan emsali vechile sultan-ı müşârunileyha hazretlerinin ilân-ı vilâdetlerine ibtidar olunması müteallik ve şeref-sudur buyurulan emr ü irade-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penahi mantuk-i münifinden bulunmuş olmağla ol-bâbda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir. Fi 17 ZA sene 1283” (23 Mart 1867, BOA, İ.DH, 561/39065; TSMA.E, 1034/9, vr. 11a).

4 TSMA.E, 1034/9, vr. 11a.

Dolayısıyla Nazime Sultan ile Abdülmecid Efendi, anne baba bir öz kardeşler. Bu durum, aşağıda izah edileceği gibi, hayatlarının ve ikili arasındaki ilişkilerin her anına ve zerresine kadar yansır.

Padişah çocukları doğmadan önce haremden doğum takımlarının yanı sıra, diğer bazı hazırlıklar da yapılırdı. Nazime Sultan için yaptırılıp hareme teslim edilen ve hatırı sayılır bir meblağa mal olan eşyalar arasında pırlanta elmasla süslenmiş maşallah ile zümrüt avize, pırlanta, elmas, yakut, zümrüt ve firuze ile müzeyyen nazar takımı, ceviz ağacından imal edilmiş bir beşik, yaldızlı bakır leğen ve ibrik sayılabilir.

Doğumda sadece bebek için değil, annesi için de bazı eşyalar hazırlanırdı. Nazime Sultan doğduğunda bu geleceğe uygun olarak Hayranidil Kadın için pahalı kumaş ve malzemelerden yapılmış süslü entariler, sakolar, ayakkabılar, boy kürkü, top kumaş ve elbise bohçası; yine sırma, pul, tırtıl işlemeli atlas ve diğer değerli kumaşlardan yapılmış beşik ve kundak yorganları, beşik örtüsü, yastık, beşik şiltesi, entari ve içlikler, bezler ve kumaşlardan oluşan beşik takımı ve bir ağaç beşik hazırlanarak hareme gönderilir.

Bunların yanı sıra anne ve bebeğin yerleşeceği daireye perde, yatak takımı, yorgan, şemsiye, yastık, çarşaf ve kanepeler takımı hazırlanır; ayrıca, haremden kadınlar için de çil paralar saçılır. Doğum vesilesiyle yaptırılan bütün bu eşyaların bedeline, ebe ve daye için hazırlanan eşyaların maliyeti de eklendiğinde toplam masrafın 1.275.733 kuruş (676.138 \$) gibi inanılmaz bir rakama ulaştığı görülür.⁵

5 BOA, *HH.d.*, nr. 13526; *T SMA.d.*, nr. 7794/1 ve 2; nr. 7767/7.

Babası Sultan Abdülaziz dönemine rastlayan Nazime Sultan'ın çocukluğu ve annesiyle birlikte sarayda yaşadığı döneme dair bilgilerimiz son derece sınırlıdır. Bununla birlikte az da olsa bazı bilgi parçacıklarının olduğunun ifade edilmesi gerekir. Babasının sağlığı ve iktidarında annesi Hayranidil Kadın ve kardeşi Abdülmecid Efendi ile birlikte Dolmabahçe Sarayı'nda yaşantısını sürdürdüğü açıktır.

Tarihsiz, ancak Sultan Abdülaziz dönemine ait olduğu kesin olan bir belgeden, Hayranidil Kadın'ın artık büyümüş olduğu anlaşılan kızı Nazime Sultan'ın arabası için bir çift at talep ettiği, ancak ıstabl-ı âmire müdürünün Mabeyn başkâtibinin emri olmaksızın kadınefendinin bu emrini yerine getiremeyeceğini belirttiği anlaşılıyor. Bu olay, padişah eşi olmanın bile bazen işe yaramadığını ve verdiği emrin yerine getirilmediğini göstermesi bakımından ilginçtir. Hayranidil, bunun üzerine söz konusu atlara ihtiyacı olduğunu belirterek kime yazı yazılması gerekiyorsa yazmasını ve hiçbir mazeretin arkasına sığınmamasını başkâtibe bildirir.⁶

Nazime Sultan'ın kardeşi Şehzade Abdülmecid

Nazime Sultan'ın kardeşi Abdülmecid Efendi'nin çocukluğu.

6 BOA, MB, 159/95.

Efendi'nin seresvapçılığını yapmış olan İsmail Baykal'ın hatıralarına yansıyan bazı veriler, Sultan Abdülaziz'in, ikametine tahsis edilen Fer'îye Sarayı'nda şüpheli bir şekilde vefatından sonra da ailesinin bu sarayda yaşamayı sürdürdüğünü gösteriyor.⁷ Bu bilgi, Nazime Sultan'ın da evlendiği tarihe kadar annesi ve kardeşiyle birlikte bu sarayda yaşamış olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte burada geçirdiği hayatın ayrıntısına dair fazla bilgiye sahip değiliz.

EĞİTİMİ

Genel olarak *sultan* başlığı altında tanımladığımız padişah veya şehzade kızları öteden beri cariyelerden ve cariyeye kökenli diğer saray kadınlarından daha iyi bir eğitim alırlardı. Sultan Abdülmecid döneminden itibaren ülkede modern eğitimin yaygınlaştırılma çabalarına paralel olarak sultan ve şehzadelerin eğitim süreçleri de iyileştirilerek âdeta bir örgün eğitim halini alır. Padişahın iradesi üzerine atanan hocaların nezaretinde yapılan “bed-i besmele” töreniyle eğitimleri başlar, genelde ilk besmeleyi padişah çektirir, tören öncesinde çocuklar için birer “hocalık takımı” hazırlanır ve bu takımların her birinde Elifba, Amme Cüzü, cüz kesesi, minder, rahle, rahle örtüsü, entari ve ayakkabı gibi kişisel ihtiyaçlar ile eğitim için gerekli olan bazı eşya ve gereçler bulunurdu.⁸

Nazime Sultan'ın eğitime başlama töreni ve ne zaman eğitimine başladığına dair şimdilik herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Bununla birlikte elimizde olan 1878 senesinde, yani 11 yaşında iken aldığı dersleri ve sınav notlarını gösterir kar-

7 İsmail Baykal, “Son Osmanlı Veliahdı ve Halifesi Abdülmecid'in Sarayında Neler Gördüm?”, *Tarih Dünyası*, Sayı 17, 15 Aralık 1950, s. 708.

8 Geniş bilgi için bkz. A. Akyıldız, *Refia Sultan*, s. 40-52.

Nazime Sultan'ın çocukluğu (Bahattin Öztuncay, *Hâtıra-i Uhuvvet*, s. 145).

nesi, o dönemde sultanların gördükleri eğitimin mahiyetine de ışık tutar niteliktedir. Karnesine göre, Kur'an-ı Kerim, Tuhfetü'ş-şâhân, Risale-i Ahlâk, Muhammediye (Yazıcızade), Arapça (*Bina*), Farsça, İlmihal, Sülüs ve Nesih gibi, temel dinî derslerin yanı sıra, tarih, ahlâk, dil eğitimi ve güzel yazıya kadar değişik alanlarda dersler gören Nazime Sultan'ın bunlardan Kur'an-ı Kerim ile Güzel Yazı (*Hat*) derslerinden tam not olan 10 aldığı görülüyor.

Sultanın en düşük notlarını ise Arapçadan aldığı 5 ile Farsçadan aldığı 3, yani dil dersleri oluşturur. Aynı belge içerisinde bulunan ve Nazime Sultan'dan iki ders daha az aldığı görülen kardeşi Abdülmecid Efendi'nin karnesi, sultan ve şehzadelerin gördükleri derslerin ve aldıkları eğitimin yaşlarına göre değişiklik gösterebildiğini ve aralarında bir seviye farkı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu dönem için her ne kadar *sınıf* denilirse de şehzade ve sultanların okudukları aşamayı geçtikten sonra bir üst seviyeye çıktıkları anlaşılıyor. Nitekim şehzade Abdülmecid Efendi, Arapçada başlangıç aşaması olan *Emsile*'yi alırken, Nazime Sultan'ın ise bir üst seviyeyi temsil eden *Bina*'yı okuduğunu görüyoruz.⁹

Önceki dönemlerde beraberce ders gördükleri halde, II. Abdülhamid döneminden itibaren şehzade ve sultanların dershaneleri birbirinden ayrılır; bu dönemde şehzadeler ile sultanların almış oldukları dersler ve eğitim, dönemin şartlarına göre daha da geliştirilerek ciddi bir eğitim programına dönüştürülür. Sınavların bazen beş gün sürdüğünü, alınan neticelerin karnelere işlenerek padişaha sunulduğunu, hatta derslerde işlenen konuların ayrıntılarının dahi karnelerine işlendiğini görüyoruz. 1893 tarihi ve sonrasına ait bazı belgelerde, hocaların çoğunluğunu padişahın yaverlerinin oluşturduğu bu okulun adının "Mekteb-i Âli" olarak geçmesi ve şehzadelerin periyodik olarak sınavlara tabi tutulması, derslerin zaman içerisinde örgün bir hal aldığını ve bir okula dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Nitekim diğer okullarda olduğu gibi, Mekteb-i Âli'de de bir mubassırın bulunduğunu biliyoruz.

9 BOA, Y.PRK.SGE, 1/55.

دوئلو نجاشو عبدالمجید افری حضرت بیک اصحابہ جدو لیدر ۱۹۰

زبان کریم	۸
علم حال	۷
رسالہ افاضتہ	۴
تختہ اشاہادہ	۵
عربی بنا	۵
فہرستہ اشعار	۱

دوئلو عصفور فاطمہ سائے دات حضرت بیک اصحابہ جدو لیدر ۱۹۰

زبان کریم	۱
تختہ اشاہادہ	۴
رسالہ افاضتہ	۸
تختہ اشاہادہ	۷
عربی بنا	۵
فارسی	۵
علم حال	۸
فہرستہ اشعار	۱

Yaşlarına ve alıp başarmış oldukları derslere göre bir üst aşamaya geçen şehzadeler, zamanla ilerleyerek eğitimlerini

Nazime Sultan'ın çocukluğu.

tamamlarlardı. Örneğin 5 Eylül 1891 tarihinde sınavları yapılan dört şehzadeden biri olan Mehmed Selim Efendi'nin, Kur'an-ı Kerim, Arapça Sarf (İzzi), Halebi-i Sagir, Gülistan, Hendese, Hesap, İmla, Kıraat-ı Fenniye ve Fransızca; bir sonraki karnesinde ise Mecmaü'l-âdâb, Arapça Nahiv, Pend-i Attar (Farsça nasihatname), Usul-i İnşa (Kompozisyon), Hesab-ı Mükemmel, Hendese (Geometri), Felekiyât (Astronomi) ve Fransızca derslerini aldığı görülüyor. İkinci karnesinde bir ay süre içerisinde görmüş olduğu derslerin içerikleriyle ilgili açıklamalar da mevcuttu. Meselâ Mecmaü'l-âdâb dersinde anne babaya iyilik etmenin

şekli ile Farsça bir nasihatname kitabı olan Pend-i Attar'dan sabretmek konularına gelindiği ve Usul-i İnşa dersinde de Nümune-i İnşa isimli kitabın takip edildiği, ilgili derslerin altına not düşülür; böylece sonraki karnelerde çocukların ne gibi bir gelişme gösterdiği de izlenmiş olur.

25 Temmuz 1893 tarihli karnesindeki verilere göre o sırada henüz 8 yaşında olan ve Kur'an-ı Kerim, Talim-i Kıraat ve

روایو عصناوا مینه خبفه سلطاناه افندی حفزلی

مذخره عثمانی	حاب	املا	قرئت عثمانیه	علم حال	قرآن کریم	تدریس و تصدیق اولوقاری علم و فنون
۲۰	۴۵	۴۵	۴۵	۴۵	۴۵	تخصیص قلمنا له نام خزولر
علم اراصلی	علم اراصلی	علم اراصلی	علم اراصلی	علم اراصلی	علم اراصلی	املا اولوقاری خبیر اولوقاری درجه لار
	جمع و طرح	کلمه لارک تکریم	سلاسل اولوقاری	صوم جنتی کیمیل اولوقاری	سلاسل اولوقاری	بولوقاری جملر

علم درضیه خواروس
عبد راحمدری

حساب قرئت عثمانیه و املا
خواروس و املا خواروس

حصه خط عثمانی خواروس
یکتیمی اولوقاری

Şehzade Mehmed Selim Efendi'nin kızı Emine Nemika Sultan'ın aldığı dersleri, derslerde işlenen konuları ve notları gösterir karne (Sultan Abdülhamid'i Anlamak, s. 119).

İmla, İlmihal, Risale-i Ahlâk ve Hüsn-i Hat derslerini alan II. Abdülhamid'in oğlu Mehmed Burhaneddin Efendi'nin muhtemelen yaşı küçük olduğu için ağabeylerinden daha az ders gördüğü ve yine aynı gerekçe ile Fransızcaya da henüz başlamadığı anlaşılıyor. Karnedeki ders isimlerinin altında yer alan açıklamalar, yine bir önceki sınavlardan itibaren alınan mesafe ve gelişmeye işaret etmektedir. Türkçe ve Fransızca derslerinde gösterdikleri ilerlemenin bir emaresi olarak hocaları tarafından şehzadelere kısa Türkçe ve Fransızca ibareler yazdırılarak padişaha takdim edilir ve muhtemelen bu vesileyle bir ihsan beklenirdi.

Derslerle ilgili ifade edilmesi gereken bir husus da Nazime Sultan'ın karnesinde notlar 10 tam puan üzerinden değerlendirilirken, zamanla puanlama düzeninin değişmiş olması ve değerlendirmenin artık 45 tam puan üzerinden yapılmasıdır. Bununla birlikte bu dönemde sadece Hüsn-i Hat dersinin tam puanının 20 olduğu görülür. Mehmed Burhaneddin'in diğer derslerinin aksine Hüsn-i Hat dersinin niçin 20 tam puan üzerinden işlem gördüğünü bilemiyoruz.¹⁰

Nazime Sultan'ın iyi bir eğitim sürecinden geçtiğini aşağıda yayımladığımız şahsî mektupları da açıkça göstermektedir. Sultanın el yazısı, almış olduğu 10 tam puanı hak ettiğini kanıtlar derecede güzel, akıcı, imla hataları yok denecek kadar az, üslubu açık ve sürükleyicidir. Mektuplardan birinde Hayranidil'in kızına nota metinleri gönderdiğinin belirtilmesi, aşağıda açıklanacağı gibi, sultanın eğitiminin sadece zikredilen derslerle sınırlı olmadığını ve müzik eğitiminin de

10 Mehmed Burhaneddin Efendi, güzel yazı dersinden 20 tam puan almıştı (BOA, Y.PRK.SGE, 4/45; 5/25). Mektup mubassırı Baha Bey'di.

Abdülmecid Efendi (sağda) ile kardeşi Şevket Efendi.

bunlara eklenmesi gerektiğini göstermektedir. Esasında bu durum dönemin ruhuna da uygundur; zira müzik eğitimi bu devir sultan ve şehzadelerinin aldıkları eğitimin âdeta ayrılmaz bir parçası gibidir.

Nazime Sultan'ın kardeşine yazdığı mektuplardan birinde Şehzade Abdülmecid'in kendisine gönderdiği bir besteyi piyanoda çaldığını ve eseri çok beğendiğini belirtmesi, aldığı müzik eğitiminin mahiyeti hakkında bize bir fikir verebilir. Hatta Abdülmecid Efendi'nin ölümü üzerine aklını yitirdiği bir dönemde ziyaretine giden yeğeni Ömer Faruk Efendi'nin